

TÜSKÉS ANNA

A fóti plébániatemplom építészeti szerkezetének, szobrászati és díszítő elemeinek kapcsolatai

A 19. század első fele európai és észak-afrikai építészetében az orientalizáló stílust egy iszlám-arabeszk elemeket beépítő keresztény templom kezdi terjeszteni, nevezetesen gibraltári brit kolónia Szentháromság anglikán székesegyháza (1825–1832).¹ További ilyen stílusú épület a korszakban az algíri székesegyház homlokzata 1844-ből (Ketchaoua-Moschee), és ennek a templomnak a hatását mutató Szent Ágoston Bazilika (1881–1900) Annabában, Francia-Algériában.

Az 1845–1855 között épült fóti templom a magyarországi romantikus historizmus félköríves stílusának (*Rundbogenstil*) egyik fő alkotása.² Az alapos és minden részletében átgondolt és kiforrott tervezést és kivitelezést tanúsítja a nyugat-európai románkori székesegyházak részleteiből inspirálódó szerkezet, a külső ornamentális díszek szoros kapcsolata a templomtér és a kriptá kifestésével, valamint a geometrikus és növényi ornamentika arab és európai románkori díszítő szobrászattól merítő motívumai.

Vajon hatással volt-e a megrendelő Károlyi István a templom stílusára vagy teljesen az építészre bízta a tervezést? A kérdésre biztos válasz nem adható, viszont érdemes áttekinteni ebből a szempontból Károlyi fóti könyvtárának 1843-as leltárát.³ A több mint hatezer tételes leltárban számos útikönyv szerepel. Építészettörténeti szempontból négy fontos tétel keltheti fel a figyelmet: 1. Daniel RAMÉE, *Histoire générale de l'architecture*, 2 kötet, Paris, 1843. 2. Joseph von GÖRRES, *Der Dom von Köln und das Münster von Strasburg*, Regensburg, 1842. 3. Washington IRVING, *The Alhambra*, Paris, 1832. 4. *Praktischer Lehrbegriff der Baukunst auf dem Lande*, Wien, 1793. A négy tétel közül az amerikai diplomata, író, történész Washington Irving könyve mutatja a legszorosabb kapcsolatot a fóti templommal. Irving-től összesen tíz könyv található a Károlyi-könyvtár katalógusában.⁴ Nem kizárt, hogy személyesen

¹ Ivan Davidson KALMAR, *Moorish Style. Orientalism, the Jews and Synagogue Architecture*, *Jewish Social Studies* 7 (2001), 68–100; Saba RISALUDDIN, *Architecture and Imperialism in the Austro-Hungarian Empire and the British-Raj*, *Baština* 5 (2009), 317–361; Alexander ZÄH, *Die orientalisierende Architektur als ein stilistischer Ausdruck des offiziellen Bauprogramms der k. u. k. bosnisch-herzegowinischen Landesregierung 1878–1918*, *Südost-Forschungen* 72 (2013) 66 (63–97).

² BUDA Attila, *Gróf Károlyi István élete*, Budapest, Újpest Önkormányzat, 1997, 130–136; *Károlyi István fóti temploma*, szerk. összeáll. és jegyzetek: BUDA Attila, Budapest, Fóti Károlyiak Alapítvány, 2001².

³ FSZEK, Fo 9/4. 346. BUDA Attila, *Gróf Károlyi István élete*, Budapest, Újpest Önkormányzat, 1997, 115–116; BUDA Attila, *A Károlyiak fóti könyvtára = Szabolcs–Szatmár–Beregi levéltári évkönyv, XVII.* Szerk.: Galambos Sándor, Kujbusné Mecsei Éva. Nyíregyháza, [Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára], 2006, 535–548.

⁴ *Bracebridge-Hall*, Paris, 1824; *The Sketchbook*, 2. 8. Paris, 1824; *Tales of a Traveller*, London, 1824; *The Con-*

is ismerhette egymást Irving és Károlyi. A szerző 1829-ben hosszabb ideig tartózkodott Granadában, s ekkor ihlette meg a 13. században Mohammed ben Al-Ahmar emír által építtetett Alhambra palota. Könyve esszéket, vázlatokat, elbeszéléseket tartalmaz a mór palotáról. Károlyi az 1832-es első kiadást birtokolta könyvtárában.

A fóti templom mesterségesen kialakított dombon épült, áttört korlátokkal díszített feljárókkal.⁵ A szentély északkeletre, a főhomlokzat délnyugatra néz. A templom külső fala meleg napsárga színű, amiből hangsúlyosan kiemelkednek fehér színűekkel a kőből faragott szobrok és építészeti elemek: bélietes kapu, párkányok, ablakosztó oszlopok, fiatornyok. A bazilikális szerkezetű templom alaprajzának jellegét a három azonos hosszúságú hajó alkotta hosszház, és az ennek keleti oldalához csatlakozó köríves apszis határozza meg. A hosszházat öt pár pillér osztja fő- és mellékhajókra. A templom kereszthajó nélküli, de hosszház és az apszis találkozásánál kétoldalt egy-egy torony áll. A kéttornyos nyugati homlokzat középtengelyében bélietes kapuzat és rózsablak helyezkedik el. A négy torony lapos záródású, sisak nélküli. Minden torony tetejének négy sarkát kőkorlát köti össze, a sarkokat vakmérnöves fiatorny díszíti csúcsán keresztrozásával és kereszttel. A szentély két oldalán álló két torony alacsonyabb, mint a főhomlokzat két oldalán álló két 45 méter magas torony, tagolásuk is eltérő. Az észak-nyugati toronyban lépcsőfeljáró vezet az orgonakarzatra, a dél-nyugatiban a Szent Lucentius-kápolna kapott helyet.

A kapuhoz huszonhat lépcsőfok vezet fel. A kapuzat oszlopos-lépcsős bélietű, félköríves archivoltú. A béliet rendkívül tagolt: kívül nyolcszögletű oszlop, majd négyzet alaprajzú pillér, belül két hatszögletű vékonyabb és két nyolcszögletű vastagabb oszlop áll. Míg a nyolcszögletű oszlop törzsét növényi ornamentals díszíti, a pillér fala sima. A hat- és nyolcszögletű oszlopok törzsét középen szalag osztja ketté. Az oszlop- és pillérfejezeteket növényi indák, bogyós gyümölcsök és a kereszt motívuma alkotják. Az oszlopok közötti tagokat fogrovatos pálcátág díszíti. Az archivolt hengeres tagjai közül a két középső díszítmény nélküli, a két szélsőt növényi ornamentals borítják. A hengeres tagokat normann fogrovatos pálcátágok keretezik. A kapubéliet legkülső eleme, a nyolcszögletű oszlop felett talapzaton Szent István és Szent László szobra áll.

A kapu előterének mennyezetén hatágú csillag látható. A kapu szárköveit a külső oldalon egyeres hatosfonat, a belső oldalon négyszirmú virágsor díszíti. A kapu mezőjét és keretét növényi motívumok alkotják: a két-két fenti és lenti négyzetben

quest of Florida, 2. 8. London, 1835; Astoria, Paris, 1836; Conquest of Granada, Paris, 1829; Life and voyages of Chr. Columbus, Paris, 1828; History of New York, Paris, 1824; Miscellanies, no. 1-3., London, 1835.

⁵ Források és szakirodalom a külső leíráshoz: THURY Károly – YBL Ervin, *A fóti templom*, Budapest, 1931I, 19322, 19973; PUSZTAI László, *Fót: Műemlékek (Tájak Korok Múzeumok)* 1984I, 19892; *Ybl Miklós építész 1814–1891: A Hild-Ybl Alapítvány kiállítása a Budapesti Történeti Múzeumban, 1991 dec. – 1992 márc.* Katalógus. Vál., terv. Gerle János. Szerk. KEMÉNY Mária, FARBAKY Péter, Budapest, Hild-Ybl Alapítvány, 1991; FARBAKY Péter, *A fóti templom = A fóti templom és a romantika építészete*, szerk. BUDA Attila, RITOÓK Pál, Budapest, Terc, 2007, 23–31; BUDA Attila, *Die Kirche von Fót im Licht der Quellen und Beschreibungen*, Acta Historiae Artium, 54 (2013), 21–38. Az ezekben foglalt adatokat, lehetséges építészeti előképeket és párhuzamokat nem ismétlem meg.

négykaréjba rajzolt, négy egymás felé fordított ötkaréjos levél; a középső két, téglalap alakú mezőben egyeres, a körök között összefont körhálóban ötkaréjos levél; a kereten egyeres körhálóban ötkaréjos levél. A kapu felett a félköríves timpanonban Háromkirályok imádása dombormű látható. A dombormű körüli keret díszítése szemből fonat, a belső oldalon négyszirmú virágsor, ahogy a kapu szárkövein.

A főhajó rózsablaka a homlokzat hangsúlyos díszeként jelenik meg. A középső ablakszem a vele azonos méretű nyolc ablakszem veszi körbe. Az egyes ablakszemek négykaréjosak. A rózsablak kőkeretét belülről kifelé gyémántmetszéses pálcá, szőlőindás tag, gyöngysoros csavart pálcá és farkasfog-dísz alkotja.

A rózsablak fölött árkádszerűen kiképzett hetes osztású ablaksor koronázza a homlokzatot, ami a tornyokon is folytatódik. Az oromfalat indákból és ornamentekből álló háromszög alakú rész zárja le, középen kereszttel, s ezen áll a földgolyó köré tekeredő kígyóra taposó *Maria Immaculata* kőszobra. A templomba betérőkre letekintő Mária kitárt karral és oltalmazó köpenyével fogadja a látogatót.

A két homlokzati tornyot két- és háromosztású ablakok tagolják. Az ablakosztó oszlopok kőből készültek, lábazatuk fordított helyzetű fél csonkagúlaszerű konzolokon áll. A oszlopfőket jelentősen emelt félköríves árkádív köti össze.

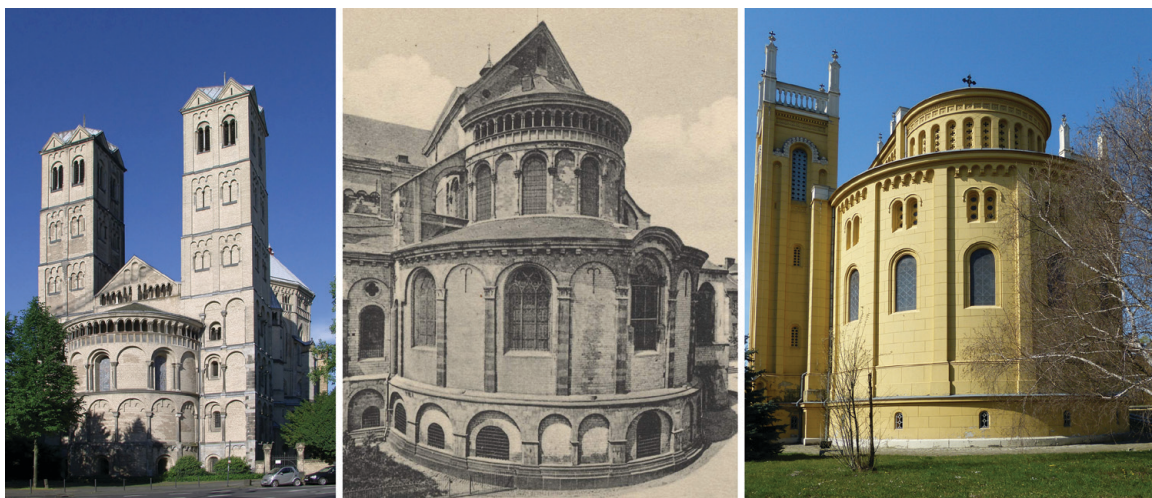
Az északi és a déli mellékhajó oldalfalait lizénák tagolják öt egységre, közöttük félköríves záródású ablakok: alul kisebbek, amelyek a kriptát világítják meg, felül nagyobbak, amelyek a mellékhajóknak adnak fényt. A lizénákat alul lábazat, felül ívsoros párkány köti össze. A mellékhajók félnyeregretetős lefedése fölött kiemelkedik a főhajó gádorfala, amelyet ugyancsak lizénák tagolnak, de itt három kisebb, a főhajót megvilágító ablak került két lizéna közé. Az ablakok fölött ívsoros párkány. A hosszháznak a szentély felőli utolsó egységéhez csatlakozó két torony alacsonyabb a két homlokzatinál, de hasonló a fiatornyos és korlátos lezárás. A tornyokban csigalépcső vezet le a kriptába. A tornyok nyugati oldalán, az oldalhajók két egységéhez árkádíves lefedésű folyosó csatlakozik.

Az apszist hét lizéna tagolja nyolc függőleges falszakaszra. Mindegyik szakaszban középen egy rézsús béléttű, félköríves ablak, felül egy kettős osztású ablak helyezkedik el. A szentélyablakok az északi félben a kriptát a szentéllyel összekötő lépcsőt, a déli félben a sekrestyét világítják meg. A mellékhajók oldalfalaihoz hasonlóan, a lizénákat itt is alul lábazat, felül ívsoros párkány köti össze. A szentély felett emelkedő taburíves falsávban tizennégy felülvilágító ablak helyezkedik el.

A templom külső kialakításának számos eleme az európai román kori egyházi építészet emlékeiből táplálkozik. A lapos záródású toronypár a sarkokon vakmérműves fiatornyokkal több angliai templomon megjelenik, pl. a durhami székesegyház homlokzati toronypárján. A szentély ablakkiosztásának előképei a 12. század második felében és a 13. század első negyedében épült kölni román kori templomokban keresendők, pl. Sankt Gereon és St. Maria im Kapitol (I. kép).

A homlokzat szobrainak és domborművének ikonográfiáját minden valószínűséggel a megrendelő Károlyi István javasolta. A Mária Immaculata szobor viszonylag ritkán látható templomhomlokzatokon a 18–19. századi Magyarországon,

1. kép. A szentély ablakkiosztásának lehetséges előképei: a) Köln, Sankt Gereon; b) Köln, St. Maria im Kapitol; c) Fót, templom

2. kép. Anton Dominik Fernkorn: Mária Immaculata szobor: a) Fót, templom; b) Zág-ráb, székesegyház előtti tér

3. kép. Ablakrácsok: a) Kairó, Hakim Mecset, 10. század; b) Kairó, Hakim Mecset, Hessemmer mintakönyve; c) Fót, templom

inkább oltárokon helyezték el ábrázolását. Homlokzaton való szereplésének jó példája a kecskeméti piarista templom (1745–1748), a lovasberényi Cziráky-kastély kápolna (1771 körül) és a pozsonyi (Bratislava, Szlovákia) ferences templom fülkeszobra. A fóti szobor a Szeplőtelen fogantatás koncepció 1854-es dogmává tétele előtt egy évvel, 1853-ban készült. Az osztrák szobrász, Anton Dominik Fernkorn (1813–1878) 1836–1840 között Münchenben tanult, talán itt találkozhattak először Ybl Miklóssal, aki 1840-ben iratkozott be a Bajor Királyi Művészeti Akadémiára. Érdeemes összehasonlítani a fóti templomhomlokzat csúcsát koronázó kőszobrot Fernkorn azonos témájú más alkotásával, nevezetesen a zágrábi székesegyház előtti tér közepén lévő Mária-oszlop tetején álló aranyozott bronzszoborral. A zágrábi székesegyház elé Herman Bollé szökőkutat tervezett a négy keresztény erényt megtestesítő angyal és Mária alakjával. Fernkorn szobraival 1873-ban készült el a szökőkút, tehát a fóti szobor után húsz évvel. A fóti és a zágrábi Mária-szobor szinte teljesen azonosak, csak apró eltérések figyelhetők meg, például a zágrábin csillaglória övezi Mária fejét (2. kép).

A kapu feletti timpanon Háromkirályok imádása domborművének kompozíciójára a teljes kiegyensúlyozottság és szimmetria jellemző: a Madonna középen trónol, tőle balra térdel az egyik napkeleti király és a vállán bárányt hozó pásztor, a másik oldalon a két másik király térdel; Mária és a gyermek Jézus bal oldalán áll Szent József, jobb oldalán pedig egy legyezőt tartó szolga. Szent József és a pásztor bevett motívuma a jelenetnek, a legyezőt tartó szolga viszont szokatlanul tűnhet: angyal vagy a királyok kíséretéhez tartozó fegyveres alak szokott még megjelenni a Háromkirályok imádása ábrázolásokon. A dombormű Josef Gasser (1816–1900) osztrák szobrász alkotása, ahogy a kapu két oldalán baldachin alatt álló magyar szent király szobra is.

Míg a Mária Immaculata viszonylag ritkán jelenik meg templomhomlokzaton, Szent István és Szent László álló szobra gyakran díszíti a templomhomlokzatokat a 18–19. századi Magyarországon, pl. Alsónémedi (18. század közepe), Kecskemét, piarista templom (1745–1748), Sümeg, plébániatemplom (1756–1759), Pozsony (Bratislava, Szlovákia), Szent Erzsébet-templom (18. század 2. negyede),⁶ Csáktornya (Čakovec, Horvátország), ferences templom, Székesfehérvár, püspöki székesegyház (18. század 3. negyede),⁷ Felsőbánya (Baia Sprie, Máramaros megye, Románia), plébániatemplom (1850-es évek). Az első öt esetben a két szent király kőszobra a homlokzat oldalsó falfülkéiben, párt alkotva áll; Székesfehérváron a két tornyot összekötő kőmellvéd pillérein, Szent Imre alakjával kiegészülve állnak a kőszobrok; Felsőbányán a templom homlokzata előtti lépcső két oldalán magas posztamensen állnak.

⁶ Gode Lajos szobrai 1742 körül. SZILÁRDFY Zoltán, *Ami még hiányzik Szent Imre ikonográfiájából = Szent Imre 1000 éve. Tanulmányok Szent Imre tiszteletére születésének ezredik évfordulója alkalmából*, Székesfehérvár, 2007, 112–116, 238.

⁷ Johann Paul Huber szobra, 1774. SZILÁRDFY, 2007, 112–116, 235.

A fóti szoboralakok ikonográfiája alapján nehéz eldönteni, vajon melyik István és melyik László, az attribútumok furcsán keverednek. A több évszázados hagyomány szerint általában bal oldalon ábrázolják Istvánt és jobb oldalon Lászlót, István a kereszténységre és a királyságra utaló attribútumokat – kereszt, kard, jogar, országalma, korona, palást – tart illetve visel, László pedig a „lovagkirály” elemeit – páncél, bárd és / vagy kard – viseli. A baloldali alak rövid láncinget visel köpenyvel és a kazettás övére fűzött karddal, baljában keresztet, jobbában sisakot tart: a láncing és a sisak inkább Lászlóra, míg a kereszt Istvánra enged következtetni. A jobboldali alak a magyar koronázó palástot viseli, fején a szent korona, baljában kard. Mindezek alapján a baloldali figura feltehetően Lászlót, a jobboldali Istvánt jeleníti meg. Felmerül a kérdés, vajon milyen előképeket kapott, használhatott az osztrák szobrász, mit tudhatott a két szent király életéről, tevékenységéről.

Szent László sodronyinge (németül *Kettenrüstung*, angolul *chainmail*) bizonyos kiindulópontot jelenthet az előképekhez: a cikk-cakk vonalú alsó végződés az antik római császárkor gyalogosának láncingére jellemző, ld. pl. a Traianus-oszlopon (113) és Septimus Severus diadalívén (203). A 15. század első negyedéig egyenes végződésű, térdig érő vagy az egész testet beborító sodronyingekeket használtak. Az 1430 körül jelent meg díszpáncélok a cikk-cakk lezárású sodronyng. Ilyen ábrázolását látjuk a szepeshelyi (Spišská Kapitula, Szlovákia) székesegyház Szent Márton-főoltárán (1470–78).⁸ Szent László és pendant-ja, IX. Lajos francia király az aranyozott díszpáncél alatt cikk-cakk végződésű láncinget viselnek.⁹ Josef Gasser előképei azonban minden bizonnyal olyan 1840-es években készült népszerű, historizáló, romantikus grafikák voltak, amelyek viseletábrázolásai ezekből az előképekből is táplálkozhattak, például Johann Nepomuk Geiger *Magyarország és Erdélyország története rajzolatokban* c. sorozata.¹⁰

Külön érdekesség, hogy hibás Szent László láncingének ábrázolása a fóti szobron, ugyanis rossz irányban állnak a szemek: a valódi – bármely korabeli – sodronyingen a láncszemek mintázata függőleges irányban adja a hullámvonalat, míg a szobron ez vízszintes irányban rajzolódik ki. Szent László egészalakos álló, láncinges ikonográfiája a 20. század első felében elterjedt és kedvelt volt: pl. Telcs Ede

⁸ POSZLER Györgyi, *Az Árpád-házi szent királyok a magyar középkor századaiban = Történelem – kép*, 2000, 181 (170–187); KERNY Terézia, 20. *A szepeshelyi székesegyház Szent Márton-főoltárának belső táblája magyar szent királyokkal = István a szent király*, szerk. Kerny Terézia és Smohay András, Székesfehérvár, Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum, 2013, 305–306.

⁹ További ábrázolások cikk-cakk végződésű láncinggel: csontnyergeken, Nagy Lajos király a Sankt Lambrecht-i fogadalmi képen, a kassai Szent Erzsébet-templom főoltára (1474–1477), Kinizsi Pál tumbája (1500 körül), Szent László szobra a Mateóci királyszobrok Mesterétől (1500 körül, Magyar Nemzeti Galéria), I. Miksa császár diadalmenetének és síremlékének több alakján (1515–1520 között), Tapolcsányi János sírköve a kistapolcsányi (Topolčianky, Szlovákia) plébániatemplomban (1598), Pálffy Miklós síremlékszobra a pozsonyi Szent Márton dómban (1602 körül). Jankovich- és Batthyány-nyereg.

¹⁰ SINKÓ Katalin – RÉVÉSZ Emese, *IX–II. Magyar és Erdélyország története rajzolatokban = Történelem – kép*, 2000, 538–542.

4. kép. A hatágú csillag motívum: a) Dombornú, Istanbul, Török-Islám Művészeti Múzeum; b) Homlokzati torony; c) Lucentius-kápolna fala; d) a főhajót a mellékhajóktól elválasztó ívek; e) a kripta boltívei

5. kép. Az egyeres hatosfonat motívum: a) Korán-miniatúra, Istanbul, Török-Islám Művészeti Múzeum; b) A fóti templomkapu szárköveinek külső oldala

6. kép. A körök között összefont körhálóban ötkaréjos levél motívuma: a) Ják, templom, ablakrács; b) Fót, templom, főkapu; c) kapu, baldachin párkány; d) a kriptából a szentélybe vezető ajtó

bronzszobra a millenniumi emlékművön (Budapest, Hősök tere, 1911), Oláh Sándor bronzszobra Sümegen, a Kisfaludy Sándor téren, a vár felé vezető úton a parkban (1938), Krasznai Lajos kőszobra Budapesten, a máriaremetei kegytemplom bejáratától jobbra (1938). Mindhárom szobron rossz irányban állnak a láncingszemek.

A templom külső ornamentális díszítésében sajátosan keverednek az arab és az európai román kori motívumok. A 19. század első felében számos mintakönyvből és építészeti felmérésből lehetett tanulmányozni az arab emlékeket, és a koraközépkori európai alkotásokat.¹¹ Arab előképekre vezethetők vissza többek

¹¹ *Architecture arabe ou monuments du Kaire. Mesurés et Dessinés, de 1818 à 1825*, par Pascal COSTE, Paris, 1839; *Arabische und Alt-Italienische Bau-Verzierungen*, Gesammelt, gezeichnet und mit erläuterndem Texte begleitet von F. M. HESSEMER, Mit 120 in Farben gedruckten Tafeln, Frankfurt am Main, 1842.

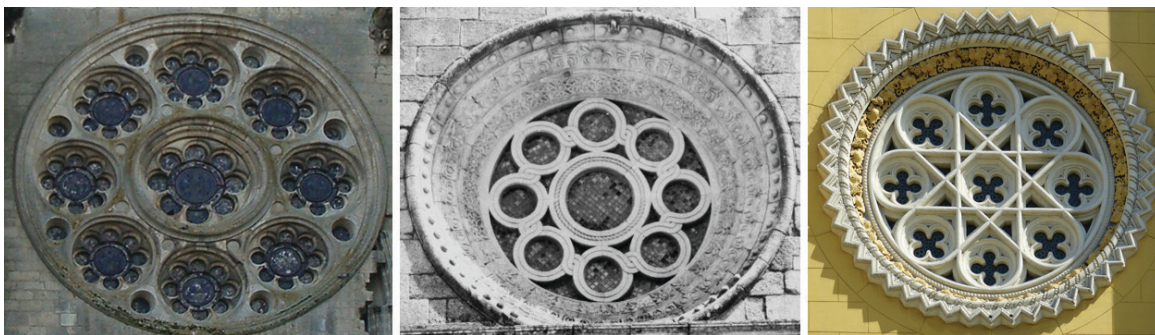
között a keskeny ablakok hatágú csillag rácsmintái, pl. a kairói Hakim Mecset ablakrácsai a 10. századból (Luftfenster, Claires voies (3. kép)).¹² A hatágú csillag alapmotívum a templom külső és belső díszítésében: a belső tér díszítő falfestésének számos pontján, több variánsban találkozunk vele, pl. hatágú csillagba írt nyolcágú csillag a Lucentius-kápolna falán, a főhajót a mellékhajóktól elválasztó íveken és a kriptá boltívein (4. kép). A kapu szárköveinek külső oldalát díszítő egyeres hatosfonat egész Európában és a Közel-Keleten elterjedt a középkorban. Korán-miniatúrákon éppúgy találkozunk a motívummal, mint a Graztól északnyugatra lévő Rein ciszterci apátságából származó 13. századi mintakönyvben (Reiner Musterbuch, ÖNB, Cod. 507., fol. 12 (5. kép)). A templom különböző részeit mesterien kapcsolja össze az ornamentális díszítés, egy-egy motívum különböző variációi újra és újra felbukkannak, ilyen például a főkapunak a körök között összefonott körhálóban ötkaréjos levél motívuma, pl. kapuhoz vezető baldachin párkánya alatt és a kriptából a szentélybe vezető ajtón (6. kép). Az alapmotívum az európai román kori épületszobrászat számos példáján jelen van, pl. a jáki templom egyik ablakrácsán.

A rózsablak legközelebbi párhuzama a laoni Notre-Dame székesegyház keresztházának északi rózsablaka a 13. század elejéről, ahol a középső ablakszemet nyolc ugyanakkora méretű nyolc ablakszem veszi körbe (7. kép). Azonban míg az ablakszemek Laonban nyolckaréjosak, addig Fóton négykaréjosak. A rózsablak másik lehetséges párhuzama a Paço de Sousa-i bencés kolostortemplom (1088, Portugália) nyugati kapuja feletti rózsablak, bár az ablakszemek nem karéjosak. A fóti rózsablak szerkesztésmódja azonban nem a nyugati székesegyházak rozettáinak mintáját követi, hanem az iszlám művészet *girib* stílusát. A rózsablak motívuma a templom belsejének díszítő festésén többször megismétlődik variációkban, pl. a kazettás mennyezeten és a kapu belső oldalának timpanonjában.

A homlokzat oromfalát lezáró kereszt a szárvégein körbe írt hatágú csillaggal együtt ugyancsak többször megismétlődik a templom belsejének díszítő festésén, bár némi változtatással, pl. a kapu belső oldalának középső mezőiben, a mellékol-tárképek tetején és hátfalán (8. kép). A homlokzati tornyok felső, kettős ablakainak archivoltját díszítő leveles minta ugyancsak megismétlődik a kriptát a szentéllyel összekötő lépcsőház dekoratív festésén. A főhomlokzat béli kapuzatának ornamentei visszatérnek a kriptában, pl. a nyolcszögletű oszlopok, a farkasfog. A béli kapu közepén szalaggal díszített oszlopai is megtalálják párhuzamukat bent, a kapubaldachint tartó oszlopokon, ahol azonban egyeres nyolcasfonat osztja ketté a kannelurázott oszloptörzset.

Az egyeres körök között összefonott körhálóban kereszt alakban összefonódó levelekből álló motívum ugyancsak megismétlődik a templom belsejében, nevezetesen a kriptát a szentéllyel összekötő lépcsőház dekoratív festésén. Ez az ornamente széles körben elterjedt a koraközépkori európai művészetben, így például megta-

¹² HESSEMER, 1842, I.31 tábla.

7. kép. Rózsablak: a) Laon, Notre-Dame, keresztház, északi rózsablak; b) Paço de Sousa, bencés kolostortemplom, nyugati kapu feletti rózsablak; c) Fót, templom

8. kép. Kereszt motívum szárvégein körbe írt hatágú csillaggal: a) A homlokzat oromfalán; b) A kapu belső oldalának középső mezői; c) A mellékoltárképek teteje; d) A mellékoltárképek hátoldala

9. kép. Körbe írt hatszög motívum: a) Fót, templom; b) Unger-ház; Körbe írt négykaréj: c) Fót, templom; d) Unger-ház

10. kép. A fóti templom kapuzat belső oldala és az Unger-ház Magyar utca felőli kapuja

11. kép. Rozetta motívum: a) Korán-miniátúra, Istanbul, Török-Iszlám Művészeti Múzeum; b) A fóti templom rózsablaka c-d) A fóti templom főkapujának belső oldala; e) Az Unger-ház Magyar utca felőli kapuja

12. kép. Négyzetbe vagy körbe írt nyolcszögű csillag motívum az Unger-ház Múzeum körüli homlokzatán: a) az első emeleti ablakok alatt, b) a koronázó párkány

láljuk a velencei Szent Márk bazilika déli homlokzatának áttört domborművén és mozaikjain, amit Ybl itáliai útján vagy mintakönyvekből ismerhetett.¹³

Iszlám előképekre vezethető vissza a templom külsején, számos helyen megjelenő arabeszk, ami erősen stilizált, szimmetrikus indaornamens, így például a lépcső két oldalán, a szentély melletti tornyok nagy ablakai alatt, a homlokzati tornyokon az órák és az ablakok körül. A belső térben és a kriptában is több felületen találkozunk az arabeszkkel.

A fóti templomon alkalmazott díszítő elemek megjelennek Ybl más, a templommal egykorú épületén, nevezetesen a pesti Unger-házon (1852–1853). A szentély keskeny ablakainak motívumai – a körbe írt négykaréj és a körbe írt nyolcszög – valamint a homlokzati toronypár órái felett látható, körbe írt hatszög motívumból álló díszítménye mind megtalálható az Unger-ház Múzeum körüti vagy Magyar utca felőli homlokzatán (9. kép). A Magyar utca felőli kapu és a fóti templom kapuzat belső oldala között szoros szerkezeti és motivikus kapcsolat fedezhető fel (10. kép). A fóti templomhomlokzat rózsablakának nyolcszirmú virágba írt nyolcszögű csillag motívuma párhuzamba állítható az Unger-ház Magyar utca felőli kapujának, s eredete az iszlám művészetben található (11. kép). A fóti templomon számos helyen előforduló négyzetbe vagy körbe írt nyolcszögű csillag motívum párhuzamai az Unger-ház Múzeum körüti homlokzatán az első emeleti ablakok alatt, valamint a koronázó párkányon láthatók (12. kép).¹⁴

Rezümé

A 19. század második negyedében kezd el terjedni egy iszlám-arabeszk elemeket tartalmazó orientalizáló stílus az európai és az észak-afrikai építészetében. A Károlyi István birtokán 1845–1855 között épült fóti templom a magyarországi romantikus historizmus félköríves stílusának (*Rundbogenstil*) egyik fő alkotása. Az alapos és minden részletében átgondolt és kiforrott tervezést és kivitelezést tanúsítja a nyugat-európai románkori székesegyházak részleteiből inspirálódó szerkezet, a külső ornamentális díszek szoros kapcsolata a templomtér és a kriptá kifestésével, valamint a geometrikus és növényi ornamentika arab és európai románkori díszítő szobrászattól merítő motívumai.

Kulcsszavak

Károlyi István, Ybl Miklós, Fót, ornemens, arabeszk, orientalizáló

¹³ HESSEMER, 1842, II.48. tábla.

¹⁴ Az Unger-ház díszítő elemeiben gótikus motívumok is megjelennek, például a Magyar utca felőli homlokzat felső szintjének sárkányos konzolai. Ez a motívum megfigyelhető több 1850-es években épült magyarországi épületen, például a soproni Széchenyi tér 19. szám alatti ház, amelyet Handler József tervezett. TOMPOS Ernő, *Sopron romantikus épületei*, Művészettörténeti Értesítő, 7 (1958), 2–3, 181 (177–189).

Abstract

Architectural Structures, Sculptural and Decorative Elements of the Parish Church in Fót
An orientalisising style with arabesque elements began to spread in European and North African architecture in the second quarter of the 19th century. The Parish Church of Fót – one of the major works of the romantic historicism in round-arch style (Rundbogenstil) in Hungary, commissioned by István Károlyi and built between 1845–1855 – shows this influence. The planning and execution testify to inspirations from the Western European Romanesque cathedrals in the structure. The painted and sculpted geometric and floral decorations are closely connected to Arabic and European Romanesque ornamental motifs.

Keywords

István Károlyi, Miklós Ybl, Fót, ornament, arabesque, oriental